

ЎОРДАН ВЕЛЧЕВ

БАЛКАНСКИЯ

Ч О В Е К

XIV-XVII ВЕК

Истории в седем книги

3
ТОМ

книги шеста и седма

Издателство Жанет 45

е носител на националните награди:

Христо г. Данов – за принос в националната книжовна култура:

в категория Българска художествена литература (2002);

в категория Издание за деца (2007);

в категория Разпространение на българската книга (2011);

Бронзов лъв на Асоциация българска книга – за цялостен принос в издаването на съвременна българска литература (2002)

Специална награда на АБК за оформление и полиграфическо изпълнение (2005)

Константин Константинов – за принос в книгоиздаването за деца (2005)

и Наградата на ЮНЕСКО – Първи световен конкурс по дизайн на книгата, Франкфурт (2003)

© Йордан Велчев, автор, 2014

© Яна Левиева, художник, 2014

© ИК „Жанет 45“, 2014

ISBN 978-619-186-013-5 (меки корици)

ISBN 978-619-186-014-2 (твърди корици)

*Ако Балканите не бяха нещо повече от ужас, защо,
когато ги напускаме и тръгваме към тази част на света,
защо усещаме нещо като пропадане – едно възхитително
пропадане, наистина – като в бездна?*

Емил Чоран

*Пространството е средата на вписване на най-бавните
колебания, които историята познава.*

Пол Рикьор

Първа част: ПРИЗНАЦИ НА УПАДЪКА

*„Нещастният народ“. Липсите. Пловдив в словото „истина“.
Клисурата на Суки*

За националната съдба на българите живелият някога и в Пловдив д-р Иван Селимински в писмо до Васил Априлов от 15 юли 1841 г. не спирал да пише¹: „Да предположим, че се освобождаваме от политическо робство и добиваме политическо съществуване и народна автономия, тогава какво ли трябва да правим! Ние, които се превърнахме сред варварите във варвари, невежи, неопитни, заразени и по сърце, и по ум от отвратителните и гибелни турски наредби, вярвам, че ще се покажем недостойни за божия дар, свободата, и ще претърпим по-лоши злини. Защото, господине, заедно със свободата изникват безброй много страсти, които разклащат държавата от основите. Тогава или ще изкарат на търг нещастния народ, след като отслабне от междуособиците, или ще продават първенството си за една паница леща, както е постъпил Исая, или ще се повика намесата на някой силен народ за вечно иго вече“.*

След тези думи, които се оказали пророчески не само за историята на българите, но и за всички балкански държави през XX в., д-р Селимински като пишел, че „дотоам загубихме бащината си слава, че с право ни наричат склави, а не слави, т.е. роби, а не славен народ“, а също и че „време е вече да покажем на света, че и ние живеем“, не се уморявал да пита: „Каква полза от богатството ти, ако не обогатиш и бедния ни народ? Каква полза от твоята индивидуална свобода, когато виждаш, че робуват твоите сънародници? Каква полза от твоята лична слава, ако тя не се отразява в народната слава?“ „Защото – пояснявал – както във всяко дело се съдържа и отделната част, така в народното щастие се намира и индивидуалното щастие“.²

Два века по-рано изричането на подобни слова било немислимо. Въпреки промените общият свят на Изтока и на Запада през XVII в. продължавал да се основава не на народността, а на религията. Същата християнска религия, която

* С това д-р Ив. Селимински сякаш повтарял думите на погребания в църквата „Санта Кроче“ в пантеона на Флоренция Николо Макиавели (1469 – 1527), в глава XVI на чието прочуто съчинение „Размишления върху първите десет книги на Тит Ливий“ от 1512 г. се четяло, че „безброй“ били „примерите на древната история, които ни показват колко е трудно за един народ, свикнал да живее под властта на един владетел, да запази свободата си, ако по някакво събитие успее да си я върне“. Защото: „Такъв народ прилича на животно, което, макар и да е по природа свирепо и диво, е било винаги хранено на затворено и с насилие и което, пуснато на воля на някоя ливада, като не знае как да пасе и къде да се укрива, става жертва на първия, който се опитва да го окове отново във вериги.“

на Изток – за разлика от християнството на Запад, чиято католическа църква била църква на авторитета, а протестантската се основавала на личната вяра – в лицето на своята православна църква представлявала религия на традицията, „ортодоксия на доктрината“ и „ортодоксия на живота“, подчинена в литургичността си на духовния опит и път, т.е. на вътрешното духовно действие.³ Лишени от своя държавност, за хората на Балканите едничко духовно отечество представлявала набожността, очакваща слизането на земята на тайнството на Светото Триединно Божество – Светата Троица – от висините на Божественото Битие.⁴ Тя именно раждала идентичността им на дискриминирани люде. Без тази набожност и нейния „спасителен консерватизъм“ – по израза на голямата история – те изцяло биха били „ничии“. Така и оцелявали – в смесищата от религиозни вярвания и древен езически светоглед, за който и през XVIII в. Йосиф Брадати пишел, че никъде из християнските земи не съществували толкова много езически вярвания и суевория, както сред българите.⁵ Живеещи с векове в пределите на Османската империя, в същото време балканските народи все така изпитвали силното влияние на Изтока. Това действително била една уникална среща. Аналог тя имала само на Иберийския полуостров между VII и XV в. с настаняването там за цели осем века на арабите. Чиято водена от берберския военачалник Тарик ибн Зиад експанзия някога слязла близо до планината, която днес носи неговото име (Джебел Тарик)*. И която експанзия скоро достигнала чак до река Лоара. Където, както се знае, била спряна в 732 г. А по този повод Едуард Гибън щял да пише, че „ако не беше Карл Мартел, истините на Корана сега щяха да се преподават в оксфордските училища, а обрязани хора щяха да учат Откровенията на Пророка“.⁶ И именно тази уникална среща, ако цитираме В. Мутафчиева, вероятно се оказала плодотворна за взривната реализация на анонимния гений на Балканите по-късно. Била едно явление *смайващо*. А в крайна сметка *трагично*. Защото се явявало резултат от множество *липси*, от *лишаване*, те, чиито последици така точно стоели формулирани и в тревожните пророчества на д-р Ив. Селимински по отношение на общото балканско бъдеще.

Между XV и XVII в. на Балканите, където още далеч по-рано съществувала „невероятна мозайка“ от повече от 80 етнолингвистични групи, като част от общия свят живеел и пловдивчанинът, мюсюлманин, българин, грък, арменец, дубровничанин, евреин, павликянин, битувайки в срещата между Изтока и Запада сред традициите на старото време.⁷ В Пловдив словото истина от Библията също стояло редом с думата „хакк“ (истина), една от най-често употребяваните в Корана.** Към тях двете се прибавяло значението и на едно трето слово *истина*, което, изричано на латински, мълвели в извършваните тук църковни проповеди свещениците при пътуващите от или за Константинопол западни пратеничества на католици или протестанти. По този начин парадоксално, но цялата тайна на историята на човечеството в отношението Изток – Запад от предмодерните

* Гибралтар – от арабски език, т.е. планината на Тарик.

** Думата за „истина“ при древните гърци била *aletheia*, в значение на откриване, повдигане на булото, което крие и забулва.

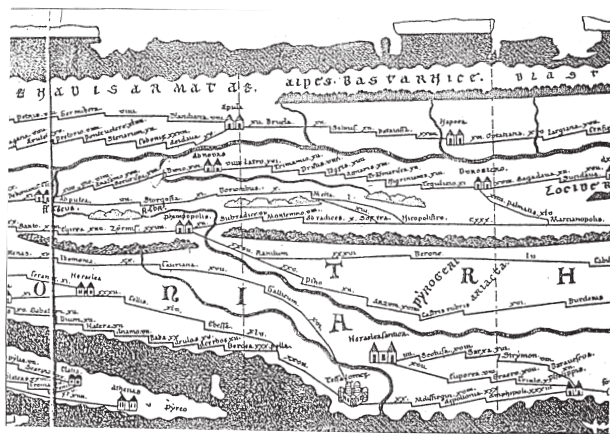
времена и в града на хълмовете се съдържала в различните тълкувания на една-единствена дума – *истина*, която, изговаряна на многобройни езици, в продължение на стотици години се стичала от куполите на местните храмове, създавайки общата истина за живота и в османския Пловдив.

Но към този живот Пловдив, неизменно надживяващ народите, които с осанка на победители го били населявали, като че ли нямал особено отношение. Ставайки пристан на тяхното раждане и смърт, неговата *истина* все така оставала част от истината на Константинопол. Като изключим Одрин (Адрианопол), в балканския хинтерланд на имперската столица – Nova Roma Constantinopolitana („Новият Рим, градът на Константин“), осветена с грандиозни празненства в продължение на четиридесет дни между 2 април и 11 май 330 г., – поради близостта си до нея, нямало друг град така силно облъчен от царицата на градовете, както градът на хълмовете. Ако това се дължало на географското му разположение, той като вече укрепено селище присъствал на раждането на Бизантион (бъдещия Константинопол) като дорийска колония в 660 г. пр.Хр. Както и при разрушаването му през Гръко-Персийските войни. Или след тригодишна обсада шест столетия по-късно от хората на Септимий Север. В епохи, в които от повечето могъщи днес европейски столици нямало и следа, за известен период от време дори бил му съперничил. Когато в 330 г. император Константин Велики превърнал Константинопол, давайки му името си, в столица на Източната Римска империя, Пловдив представлявал неин първостепенен вътрешен град. Той, бидейки такъв още в годините на Рим, оставал същият и през вековете на Византия. Когато по времето на Юстиниан I Велики в столицата и предградията ѝ били издигнати 40 църкви, количеството на ежегодно внасяната от Египет пшеница възлизало на 175 200 тона, а от географска гледна точка градът на Константин наистина представлявал идеалния център на света с еднаквите разстояния по въздушна линия, от една страна, Бизантион – Задар (Далмация) – Месина – Пентаполис – Фаюм – Петра – Дара (Анастасиополис) – Лазика, и, от друга страна, Бизантион – Медиолан (Милано) – Сардиния (Корсика) – Картаген – Тива (Египет) – Ктезифон.⁸ Когато по-късно в края на Македонската династия през XI в. и при Мануил I Комнин (1143 – 1180) столицата вече се превръщала буквално в геометрически център на един въображаем кръг, минаващ в граничните пунктове на империята по истърско-далматинската граница (около Риека) – Фиум и Сиракуза към Мъртво море и на изток към провинция Васпуракан, а при Мануил II – от р. Сава, западно от Сирмиум (Сремска Митровица) през Дубровник (Рагуза), Бриндизи и западно от Йонийските острови, и на юг край Кипър и Крит покрай отвоюваното княжество Антиохия през Самосата и Трапезунд до бреговете източно от Крим.⁹ И когато още от времето на Константин Велики византийската златна монета действително се превръщала в долара на Средновековието. И ако важен стратегически град оставал Пловдив и в столетията на османските султани, който владеел Константинопол (Новия Рим) – изричали самите византийски мъдрци и след падането на световната столица под властта на османците в 1453 г. – неизменно владеел света. А в този смисъл би могло да се каже, че който владеел Пловдив, владеел земите на Тракия от върховете на Хемус, на юг през Родопа до

Беломорието. Опирайки на запад – по стария римски друм – в прохода с арката, кръстена през вековете „Траянови врата“, проход, наричан още в римско време „Клисурата на Суки“ (Succorum claustra) и за който един църковен историк от IV в. писал: „така прочее Западът се откъсна от Изтока“.¹⁰

Ето защо Пловдив (Тримонциум, Филипополис, Филибе) в продължение на много векове притежавал разцвета си само като имперски град. И когато в модерния свят се превърнал в град от една еднонационална държава, както впрочем се случило и с Константинопол, щял да съществува в нея вече тривиално и подобно мъртва раковина, която времето е изхвърлило на бреговете си.

Точно в този контекст следва да се възприемат всички написани дотук страници върху историята на балканския човек и конкретно историята на Пловдив и в същинската османска епоха. Защото както градът „плавал“ в пространствата между Изтока и Запада през времената на предходните империи, по същия начин той правел това в годините и на Османската империя. Такъв го виждали между XV и XVII в. хилядите ношуващи тук и продължаващи пътя си за Константинопол западни люде, дипломати, пътешественици, любители на старини, авантюристи. Основно те се спускали в равнината на Филипопол все през същия онзи проход с „вратата на Траян“, под чиято арка и хиляда и двеста години по-рано човечи оставяли костите си. Въпреки че преминаването оттук не било лесна работа,

Римските пътища в Тракия с Филипопол, фрагмент, Певтингерова карта

старият римски друм *Via nostra militaris* все още бил по-предпочитан, отколкото пътуването с кораби през Средиземно море, където реалната среща с пиратите от остров Корсика и с техните абордажи била неизбежна. Като източно от града на хълмовете освен по *Via militaris*, който към османската столица се протягал по левия бряг на Марица, през османското време пътникът се движел и по наложилите се от XIII в. втори

път по десния маришки бряг, а имало и трети път, тръгващ от Пловдив и минаващ през Станимака на югоизток – само за конници.¹¹

Макар да носел името на император Траян, строителството на този най-важен, наричан още Диагонален път, свързващ в Европейския югоизток Сингидунум (Белград) – през Филипопол – с Бизантион, всъщност започнало още при император Нерон в зорите на Новата ера.¹² Римляните строили Пътя – с ши-

рочина до 25 стъпки, сечаш в „ужасяваща праволинейност“ хълмове, планини и гори, и с трасе, чиито ясни следи личали тук-там и в османската епоха – по начин, по който изграждали най-важните обществени пътища в империята, т.нар. *viae publicae*, обикновено носещи имената на длъжностните лица, които ги строили или започнали строежа (*via Apia, via Aurelia, via Egnatia*).¹³

Разновидност именно на „обществените пътища“, строежът на балканския *Via militaris* също следвал старите правила от серията римски закони, издадени под наименованието „*Leges Sempronia viaria*“ още от Гай Семпроний Гракх в 123/122 г. пр.Хр.¹⁴ Строили го довлечени от цял свят роби: даки, траки, илири, сирийци, евреи, елини, германци. Избягвал завоите. Отначало издълбавали две стъпки в земята; насипвали изкопа с пясък и чакъл, заливани с хоросан; следвал ред неправилно издялани едри камъни; над тях – отново залети с хоросан пясък и чакъл, а най-отгоре – дебели и плътно прилепнали една с друга плочи от гранит или базалт, всичко това – на общо шест пласта.¹⁵

По протежението на преминаващия през прохода с арката на Траян *Via militaris* на всеки 1000 двойни римски крачки (една римска миля) имало т.нар. „*miliarii*“, ориентиращи посоката на движение колони с цилиндрична или друга форма и височина от 2 до 4 метра, издялани от монолитен камък.¹⁶ Върху тях – издълбани надписи. Обикновено съдържали името и титлата на действащия римски император, описание на извършената работа по трасето, името на отговорния за изпълнението ѝ провинциален управител, а в края на текста се отбелязвало разстоянието между мястото, на което съответната колона била поставена, и някой важен близък пункт, град или друго населено място, пътна станция, граница на териториална община, река, проход или прочее.¹⁷ Като в един от разположените близо до Филипопол надписи пишело: „Император, Цезар, М. Аврелий Антонин, Август, Германски, Сарматски, главен жрец, облечен с трибунска власт, консул за трети път, баща на отечеството, брат на божествения (Луций) Вер, син на божествения Антонин Пий, внук на божествения Хадриан, правнук на божествения Траян, праправнук на божествения Нерва със свои средства възстанови из основи рухналите от старост стабули“.*¹⁸

По *Via militaris* на всеки един ден преход стояла станция (*mansio*) за нощувка, с укрепени входове, вътрешен двор, в който се влизало през дълъг коридор, и с помещения (*gratoria*) за отдих на пътника – на един или два етажа, покрити с керемиди, с просторни обори, а някъде и с бани. Съществували и междинни станции (*mutatio*) за смяна на конете, наричани на името на близко селище или по броя на милиарните знаци от последната нощна квартира, примерно – „*ad sextum*“, „*ad nonum*“ и прочее. Край междинните станции функционирали ханове (*taberna*) за временен отдих. Самият път на много места бил осеян с кладенци (*putea*). Охранявали го – особено в планинските мес-

* Стабула – подслон за животни, обор, конюшня, и още – хан, пътна станция.

та – укрепени военни лагери (c a s t e l u m, p r a e s i d i a), с форма на ромб или четириъгълни, снабдени с централни и междинни (при портите) кули или само уединени кули (t u r e s), с водоснабдяване с глинени тръби, с разположено край лагера някое цивилно селище (c a n a b a e).¹⁹ Вътре били казармите, със спални на втория етаж; широки обори за конете, места за търговия. В лагерите – където се виждали статуи на римски императори, издигани от трибун на разположена тук кохорта – се влизало през няколко порти със засводени и широки примерно 4 метра проходи.²⁰

От Сингидунум (Белград) – през Филипопол – до Бизантион (Константинопол) Диагоналният път разполагал с общо 31 нощни и 43 преходни станции в разстоянието си от около 670 римски мили.²¹ И най-важното стратегическо място по него бил именно проходът с арката в Клисурата на Суки, намиращ се на 14-тия ден път от Сингидунум към Филипопол.

До прохода се стигало след като от Белград пътникът вече бил минал през станциите T r i c o r n i u m (със силен гарнизон от конни стрелци и пехота) – град A u e r o s m o n s (на брега на Дунава) – град M a r g u s (станция на римска флотилия при река Морава) – V i m i n c i u m (главният град на провинция Горна Мизия, с удобно пристанище за военната флота (classis Histrica) и търговските кораби). И – отделяйки се от Дунава – на югоизток през селището M u n i c i p r i u m и после през J o v i s r a g u s и B a u s до I d i u m. И – нататък – от N o r g e u m M a r g i (най-големият град във вътрешността на провинция Горна Мизия, където около 400 г. се намирала голяма фабрика за оръжия)*, през междинната станция S a r m a t i a e – охранителната кула P r a e s i d i u m D a s m i n i – преходната станция C a m e t a e (или C a m i n i t a e) – G r a m p i a n a – до град N a i s u s (Ниш). И оттам в посока междинната станция R a d i c e s (или R a d i c i v u s) – R e m i s s i a n a (Бела паланка) – T u r e s (Пирот) – M e l d i a (при Драгоман) – S e r d i c a (София)** – mutatio E s s o a m n e (при Горубляне) – градеца B u g a r a s a (при Нови хан, на вододела между Софийската и Ихтиманската котловина) – S a r t o (първата нощна станция след Сердика) – E g e r i c a (на мястото на днешен Ихтиман, с елинско название Helice, където малко по-късно при Юстиниан Велики се издигал големият военен лагер Skurion със съхранено чак до XVI в. наименование).²²

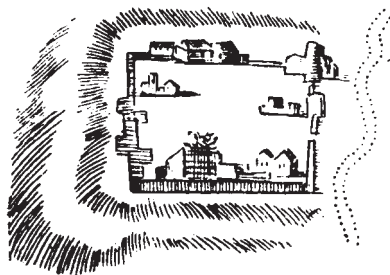
Така именно се стигало до вратата с арката в Клисурата на Суки – *Succorum claustra*, *Succorum angustial* или просто *Succi*. За охрана на заменития проход – както дузина столетия по-късно сторили и османците – Рим изградил междинните станции S o n e i u m (от запад) и P o n t e U c a s i (от изток). И току над mutatio Soneium се намирал входът на същинските Succi, вляво с четириъ-

* През 1660 г. – вероятно върху римските основи – тук на Моравския брод османците щели да построят голям мост с десет каменни подпори.

** Тук *Via militaris* се събирал с пътя от *Dyrrhachium* (Дурас) – *Stobi* на *Axius* (Вардар) – *Ulpia Pautalia* (Кюстендил) – *Aelea* (Перник или Радомир) – през Сердика нагоре по дефилето на *Oescus* (Искър) за Траянова Дакия и Карпатите.

гълна крепост с кръгла кула, като между двете крепости се протягал преграден напречен зид, а при самата входна врата охранявала стража.²³

И точно тук, при прохода Суки, разделящ Дакия от Тракия – на самата среда на *Via militaris* от Сингидунум за Хераклея на Мраморно море – на практика се намирала въобще *границата* между *римския* и *гръцкия* свят. Като, ако роденият около 368 г. Филосторгий в своята „Църковна история“ сравнявал „Сукийските Алпи“ с „Термопилските теснини“²⁴, константинополският ритор Сократ (380 – 440), както стана дума и на друго място, съобщавал направо: „И тъй, *Западът се отделил от*

Понте Укаси, Л. Марсили, 1680 г.

Изтока. Границата на общение между тях била планината Тисуки, която се намира между илири и траки. И до тази граница те общували, без да правят разлика, въпреки че се различавали по вяра; отвъд обаче те не общували помежду си“.²⁵

След като от Клисурата на Суки се спуснел рязко в равнината, *Via militaris* – през междинната станция *L i s a e* (или само *В о п а м а н с и о*, край с. Ветрен), станциите *mansio Z y r m a e* (при Пазарджик) и *В e s s a p a r a* (при с. Синитово) – най-после стигал Филипопол. И именно тук Диагоналният път се срещал „на кръст“ с онзи не по-малко стратегически римски *Т р а я н о в п ъ т*, който – за разлика от *Via militaris* – разсичал Балканите от север на юг. Спускал се отвесто от Карпатите през Дунава и Стара планина за Пловдив. И оттам – през Родопите – свързвал Пловдив с Бяло море, срещайки се с древната *V i a E g n a t i a*. И с нейното трасе – протягащо се от Дирахуим (Драч) на изток през Лихнида (Охрид) – Хераклея (Битоля) – Едеса (Воден) – Тесалоника (Солун) – Амфипол (до устието на Струма) – Филипи (между Драма и Кавала) – Топир (до устието на Места), продължавал през Порсуле (Гюмюрджина) – Енос – Сиресцеле (при Малгара) – Перинт (Ергели) – Саламбрия (Силиврия) – Атира (Буюкчекмедже) и Региум (Кючукчекмедже) за Константинопол.²⁶

Преди да поеме от река Дунав за Пловдив, военният Траянов път според *Tabula Peutingeriana* от III в. сл.Хр. тръгвал от станцията *Porolisum* в посока станциите *Certia – Largiana – Optatiana – Napoca – Potaissa – Salinae – Brucla – Apulum – Sacidava – Cedoniae – Stenarum – Pons vetus – Praetorium – Arutela – Castra Traiana – Burridava – Pons aluti – Rusidava – Acidava – Romula*, общото разстояние между които възлизало на около 305 римски мили или 452 километра.²⁷ Именно от *mansio Romula* (дн. с. Речка, Румъния) пътят, продължавайки надолу, достигал Дунава. И при Сукидава – най-вероятно чрез понтонен мост, а по-късно и с каменен, официално открит на 3 юли 328 г. в присъствието на

император Константин Велики, – прехвърлял реката.²⁸ Достигайки *O e s s u s* (Ескус). И с трасе, широко 6 метра, следващо на юг кастела *U t u s* (при р. *Utus*, дн. р. Вит) – станцията *A d p u t e a** (на хълм с няколко извора) – станцията *S t o r g o s i a* (Плевен) – станцията *D o r i o n e s* – станцията *M e l t a* (при Ловеч), след още 13 римски мили спирал в подстъпите на Хемус с кастела *S o s t r a*.²⁹

Подобно на каstelите от двете страни на Прохода на Суки, точно *S o s t r a* (на 23 км южно от Ловеч) пазела от север подстъпите към Троянския проход. Представлявала укрепен военен лагер (*castelum*) с кръгли и четириъгълни кули, с разположено край него голямо цивилно селище (*canabae*).³⁰ Според един от намерените тук латински надписи от II в. в *Sostra* лагерувала кохорта милиария от 1000 войници пехотинци или поне щабът ѝ тогава се намирал в кастела, като от надписа ставало ясно и че провинциалният императорски наместник Гай Овиний Тертул правел посвещение на император Септимий Север чрез някой си Тит Аврелий Аквила, който бил трибун на Втора Матиакска кохорта**.³¹

От кастела *Sostra* стратегическият Траянов път – преди да се спусне към Филипопол – преминавайки край кръгла отбранителна кула, достигал станцията *A d R a d i c e s* (в значение – „при полите на планината“). Следвала пъгната станция *M o n t e H a e m u s*, известна още като *M o n t e m n o* (в значение – „на върха на планината“, на 4 км източно от билото на Троянския проход в околностите на Беклемето и местността „Влашки мандри“). Чието първо споменаване се срещало в надпис от 234 г. с посвещение на бог Юпитер.³² От *Montemno* пъгят със серпантини, подпорни стени и отводнителни канали, покрити с големи плочи, най-после прехвърлял Стара планина. И пристигал в деветата поред пъгна станция *S u b R a d i c e s* (край с. Христо Даново) с разположено край нея голямо крайлагерно селище. Станцията разполагала с голям преториум с 14 помещения, заобиколен с колонада вътрешен двор и обширен външен двор от изток. Имала водопровод. И баня с мозаичен под.³³ Археологията открила и други две сгради, едната – казарма с дебели зидове, с множество помещения на два етажа за пребивавалата тук част от известната Първа Аврелианова кохорта.

От *Sub radices* Траяновият военен път опирал в пъгната станция *V i a m a t a**** (при с. Михилци). Където археологията открила онзи надпис, според чието съдържание в 61 г. император Нерон наредил по военните пъгища на империята да бъдат построени таберни и преториуми. А именно: „Нерон Клавдий – пишелo в надписа, – Цезар Август Германик, син на божествения Клавдий, внук на Германик Цезар, правнук на Тиберий Цезар Август, праправнук на божествения Август, главен жрец, с трибунска власт за VIII пъг, император за VIII пъг, консул

* *Ad putea* – при изворите.

** Първоначално кохортата била рекутирана от племето матиакци, населяващо територията между реките Рейн, Майн и Лан, в района на днешния германски град Висбаден.

*** *Viamata* – от *via* (пъг) и *matus* (влажен, мокър), т.е. „мочуресто място“.

за IV път, баща на отечеството, заповяда да се построят таберни и преториуми по военните пъгища чрез прокуратора на провинция Тракия Тит Юлий Уест.³⁴ Станция *Viamata* също разполагала с укрепен преториум на два етажа, с десет помещения, вътрешен двор и керемиден покрив. Близо до преториума, служещ за отход на командния състав на дадена войскава част или за резиденция при пъгуванията на провинциалния управител, се намирала и втора масивна сграда с обща площ 1389 кв. м., с дванадесет помещения, разположени около вътрешен двор. В сградата се влизало през главен вход, охраняван от двукрила порта за пешеходци и коли. Тъй като имала и стопанска част, вероятно представлявала странноприемница (таберна) за пъгници и разнасящи римската държавна поща (*cursus publicus*) куриери³⁵. Сигурно съществувал тук и т.нар. *stabulum*.^{**}

И именно от станцията *Viamata* Карпатския Траянов път най-после достигал метрополията на римската провинция Тракия Филипопол. И от града на хълмовете – на изток – продължавал с трасето на *Via militaris* за Бизантион А – на юг през Родопите – достигал света на Егея с древната *Via Egnatia*.^{***}

В този смисъл, разположен във вътрешността на „континенталния трапецoid“ на Балканите (по израза на Ат. Иширков^{****}), Филипопол, *от една страна*, се

* За нуждите на организирана от император Октавиан Август държавна поща и пъгуващите *tabellarii* (куриери) и други официални лица подобни многобройни и по Диагоналния път пъгници станции със специален статут и щат включвали писари (*actarii, numerarii*), мулетари (*muliones*), ветеринарен лекар, коларо-железари, малък полицейски контингент (*stationarii*).

** *Stabulum* – в смисъл на „обор, конюшна“, като с годините така почнали да се назовават самите крайпъгници странноприемници; в този смисъл и разположените по Траяновия път и по *Via militaris* станции включвали бани (*balneum*), магазини, работилници, ханове и странноприемници (*devorsoria, hospitia, xenodochia, stabula*), кръчми и гостилници (*tabernae, popinae*), пивници (*ganea, gargustia, thermopolia*), публични домове, а също и издиганите по пътя олтари, храмове и светилища, посветени на божествата от гръко-римския пантеон и на местните божества.

*** Строителството на *Via Egnatia*, най-стария презбалкански римски път – получил името си от град Егнатия в Апулия, място на чудотворен огнен олтар и главна спирка между Рим и адриатическото пристанище Бриндизи – започнало още във II в. пр.Хр. и продължило с векове, като директният му маршрут бил павиран чак в VI в. сл.Хр. при император Юстиниан Велики.

**** Ученик на създателя на общата политическа география като наука, лайпцигския професор Фридрих Ратцел („*Politische Geographie*“, 1897), чудесната студия „Антропогеографически бележки върху Балканския полуостров“ на големия Атанас Иширков (1868 – 1937) и днес остава фундаментален текст за разбирането на особената балканска съдба през вековете. В нея – с думи, над които си струва да се замислим, – като сравнява от геополитическа гледна точка Балканския полуостров с Пиринейския и Апенинския полуостров, Ат. Иширков пише: „Балканският полуостров се отличава съвсем от другите два южноевропейски полуострова, дето населението и вярата са еднородни. И това етнографическо и религиозно различие в Балканския полуостров се дължи на лесните връзки на полуострова с Европа и Азия, на особения характер на повърхнината му и на двойното морално и политическо влияние на Цариград и Рим. Балканският полуостров е кръстосан с многочислени планини, но нито една от тях няма алпийски характер..., те заграждат само многобройни (повече от 100) малки котловини, които имат горе-долу еднакъв характер: са малки, високи, добре напоявани, плодородни и малко или много затворени.“ Тоест: „На Балканския полуостров липсва една

Йордан Велчев
БАЛКАНСКИЯТ ЧОВЕК
XIV – XVII век
Истории в седем книги
том III

Българска
Първо издание

Художник *Яна Левиева*
Фотография на корица *Румен Жеков*
Коректор *Гергана Семерджиева*
Формат 70/100/16
Печатни коли 42
Предпечатна подготовка *Гергана Икономова*

Печат: Полиграфически комплекс Жанет 45 — Пловдив
бул. „Ал. Стамболийски“ № 9, тел. 032/60 90 90
Издателство Жанет 45 ООД — Пловдив
бул. „Ал. Стамболийски“ № 9, тел./факс: 032/60 90 60
www.janet45.com

ISBN 978-619-186-013-5 (меки корици)
ISBN 978-619-186-014-2 (твърди корици)